

39. Η γυναικά στη βυζαντινή κοινωνία

Η ζωή της γυναικάς στο Βυζάντιο επηρεαζόταν από τους νόμους και τις συνήθειες της εποχής, που την ήθελαν κατώτερη από τον άνδρα. Με την επίδραση του χριστιανισμού και την πάροδο του χρόνου όμως η θέση των γυναικών βελτιώθηκε και η παρουσία τους στην κοινωνική ζωή του Βυζαντίου ήταν σημαντική.

Στην πρώτη βυζαντινή περίοδο η νομοθεσία για τη γυναικά παρέμεινε ίδια με τη ρωμαϊκή και συμπληρώθηκε με τις συνήθειες που βρήκε στην ανατολική αυτοκρατορία, μετά τη μεταφορά της πρωτεύουσας στο Βυζάντιο. Οι συνήθειες αυτές ήθελαν τη γυναικά να μένει διαρκώς στο σπίτι. **Ενάρετη** θεωρούσαν την ανύπαντρη που ήταν υπάκουη στον πατέρα της και την παντρεμένη που ήταν υποταγμένη στον άνδρα της.

Η νομοθεσία του Ιουστινιανού όμως, επηρεασμένη από τον χριστιανικό λόγο και την επιμονή της αυτοκράτειρας Θεοδώρας, έδωσε αρκετά δικαιώματα στη γυναικά μέσα στην οικογένεια και όρισε τον γάμο ως «**κοινωνία θείου και ανθρωπίνου Δικαίου**».

Όπως αναφέρθηκε και αλλού,¹ τα κορίτσια δεν πήγαιναν στο σχολείο. Έμεναν κοντά στη μητέρα τους και βοηθούσαν στις εργασίες του σπιτιού. Πλάι της ασκούνταν στη μαγειρική και στη φροντίδα των μικρότερων αδελφών τους. Μάθαιναν ακόμη να υφαίνουν, να κεντούν και να πλέκουν. Οι μητέρες που ήξεραν γράμματα, μάθαιναν στις κόρες τους ανάγνωση, γραφή, τραγούδια του λαού και ψαλμούς της εκκλησίας.

Η πιο συχνή έξοδός τους από το

1. Γυναίκες σε θρησκευτική πομπή την εποχή του Ιουστινιανού. (Ψηφιδωτή τοιχογραφία, Άγιος Απολλινάριος, Ραβέννα)

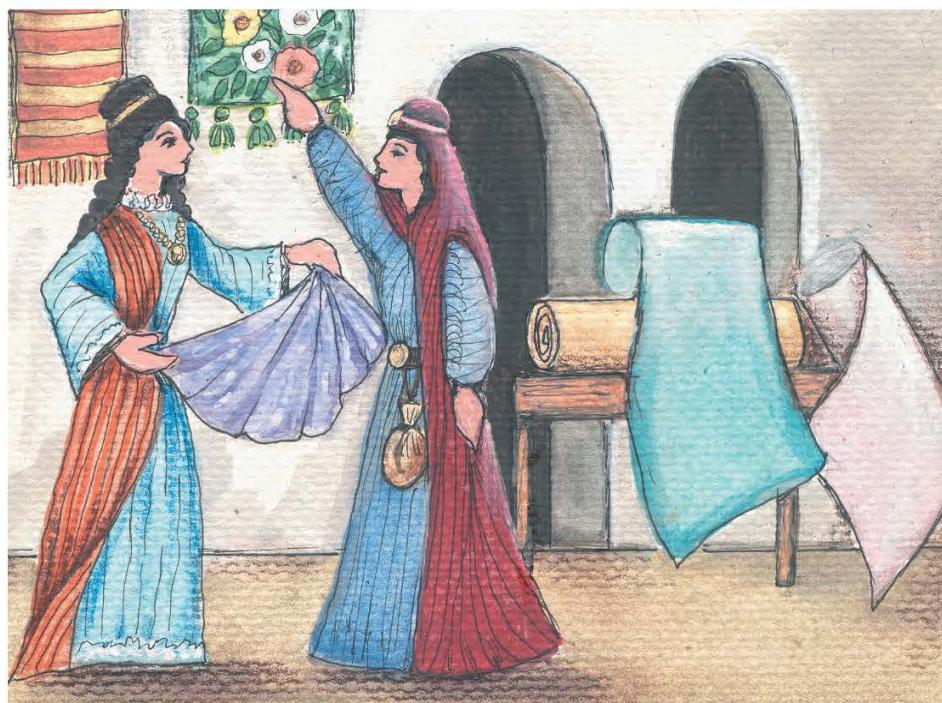
2. Μητέρα μαθαίνει ανάγνωση και γραφή στην κόρη της.

¹ Δεξιό κεφάλαιο 12.

σπίτι ήταν η μετάβασή τους στην εκκλησία, με τη συνοδεία των γονιών τους. Κι εκεί όμως παρακολουθούσαν τη λειτουργία από ξεχωριστό χώρο, τον **γυναικωνίτη**. Έπαιρναν ακόμη μέρος στις οικογενειακές και τις τοπικές γιορτές, στις οποίες έβρισκαν ευκαιρία να χορέψουν και να διασκεδάσουν. Με τη συγκατάθεση των ανδρών ή των γονιών τους πολλές Βυζαντινές πήγαιναν στα δημόσια λουτρά της Πόλης.

Η νόμιμη ηλικία του γάμου για τις γυναίκες άρχιζε στα δώδεκα χρόνια και για τους ανδρες στα δεκατέσσερα. Για τον γάμο των κοριτσιών ήταν απαραίτητη η συγκατάθεση του πατέρα. Αν αυτός δε ζούσε, τη φροντίδα αυτή είχαν η μητέρα και οι μεγαλύτεροι αδελφοί τους.

Παρά τα εμπόδια των νόμων και των παραδόσεων, που όριζαν ότι «**δεν επιτρέπεται στις γυναίκες να καθίζουν στο εργαστήρι, να πωλούν και να αγοράζουν**», πολλές γυναίκες σταδιοδρόμησαν σε επαγγέλματα της αγοράς και ιδιαίτερα σε όσα είχαν σχέση με τα υφάσματα. Οι βυζαντινές πηγές μιλούν ακόμη για γυναίκες ιατρούς, μαίες, «**δασκάλες κόμμωσης και ραπτικής**», αλλά και **ιδιοκτήτριες καταστημάτων τροφίμων**.

3. Οι γυναίκες στο Βυζαντιο διακρίνονταν στο εμπόριο των υφασμάτων.

Οι γυναίκες των αρχοντικών οικογενειών είχαν σημαντική παρουσία στην κοινωνική ζωή του Βυζαντίου. Πολλές από αυτές διακρίθηκαν ως αυτοκράτειρες και έπαιξαν ξεχωριστό πολιτικό ρόλο, πλάι στους ανδρες ή τους γιους τους. Τέτοιες ήταν η Αγία Ελένη, μητέρα του Μεγάλου Κωνσταντίνου, η Ευδοκία, σύζυγος του Θεοδοσίου Β', η αυτοκράτειρα Θεοδώρα, σύζυγος του Ιουστινιανού, η Ειρήνη η Αθηναία και η Θεοδώρα, οι οποίες ως αυτοκράτειρες έδωσαν λύσεις στη μακρόχρονη διαμάχη της εικονομαχίας. Αρκετές βυζαντινές γυναίκες ακόμη διακρίθηκαν στα γράμματα, όπως η **Άννα Κομνηνή** στην ιστορία και η **Κασσιανή** στην υμνογραφία.

Όλες όμως οι βυζαντινές γυναίκες έπαιξαν έναν θαυμαστό ρόλο ως μητέρες και σύζυγοι και σ' αυτές ανήκει ένα σημαντικό μέρος της τιμής που η ιστορία απέδωσε σε πολλούς από τους γιους ή τους ανδρες τους.

- **Αντιμετωπίζουν οι σημερινές γυναίκες στην πατρίδα μας προβλήματα παρόμοια με εκείνα των βυζαντινών γυναικών;**
- **Ποιες από τις συνήθειες και αντιλήψεις που αναφέρονται στο μάθημα εξακολουθούν να υπάρχουν και σήμερα;**

4. Ο χριστιανισμός απελευθέρωσε τη γυναίκα

«Στο κήρυγμα του Ναζωραίου η γυναίκα βλέπει τον λυτρωμό της. Η νέα θρησκεία επηρέασε δόλη τη βυζαντινή νομοθεσία. Βαθύτερα όμως ρίζωσε στο οικογενειακό δίκαιο. Με αυτό δίνει το χέρι στη γυναίκα και προσπαθεί να την ανεβάσει ψηλότερα από εκεί που την έβαλε το ελληνικό και το ρωμαϊκό δίκαιο. Αντιστέκεται, όσο της είναι βολετό, στις ασιατικές επιρροές και συνήθειες, που όσο πήγαιναν και έσφιγγαν πιότερο τη βυζαντινή κοινωνία».

**Ρόζα Ιμβριώτη,
Η γυναίκα στο Βυζάντιο**

5. Οι γυναίκες στη βυζαντινή τέχνη

Την εικόνα και τη δράση των βυζαντινών γυναικών βρίσκουμε αποτυπωμένη σε πολλά έργα όλων των μορφών της βυζαντινής τέχνης (υφαντά, κεντήματα, μικρογραφίες, ελεφάντινα κομψοτεχνήματα). Η Παναγία, σε διάφορες σκηνές του βίου της, είναι το κεντρικό πρόσωπο της βυζαντινής αγιογραφίας. Στις Άγιες γυναίκες είναι αφιερωμένοι πολλοί ναοί της Πόλης και της χώρας και σκηνές της ζωής και της δράσης τους ζωντανεύουν πολλές τοιχογραφίες των ναών. Κορυφαία έκφραση της κοινωνικής τους παρουσίας όμως αποτελούν τα γεμάτα ζωή ψηφιδωτά της πομπής των γυναικών (εικόνα 1) και της ακολουθίας της αυτοκράτειρας Θεοδώρας, στη Ραβέννα (δεξ Κεφάλαιο 13).

6. Το γυναικείο πανηγύρι της Αγίας Αγάθης

«Κάθε χρόνο, στη γιορτή της Αγίας Αγάθης, γινόταν στην Κωνσταντινούπολη πανηγύρι που οργάνωναν οι γυναίκες υφάντριες και πλέκτριες της Πόλης. Ήταν αφιερωμένο σε όλες τις γυναίκες και στην Αγία, που τη θεωρούσαν προστάτισσά τους. Μαζί με τις θρησκευτικές και γιορταστικές εκδηλώσεις οι γυναίκες έκαναν εκεί αναπαράσταση της τέχνης τους και πουλούσαν τα προϊόντα τους, σε καλές τιμές. Γι' αυτό πολλές γυναίκες της Πόλης περίμεναν το δικό τους πανηγύρι για τα ψώνια τους».

Μιχαήλ Ψελλός, Χρονογραφία

7. Η εμφάνιση των βυζαντινών γυναικών

Οι Βυζαντινές περιποιούνταν τον εαυτό τους και πρόσεχαν ιδιαίτερα την εμφάνισή τους. Φορούσαν μακριά πολύχρωμα μεταξωτά φορέματα, ζωσμένα με χάρη στη μέση, με ζώνη απλή ή χρυσοκέντητη. Οι νεότερες άφηναν τα μαλλιά τους μακριά «να πέφτουν στους ώμους και να σκιρτούν στον άνεμο». Οι μεγαλύτερες τα έπλεκαν και τα συγκρατούσαν με ελεφάντινα χτένια και χρυσές ή ασημένιες στέκες.

Οι πιο πολλές στολίζονταν με χρυσά και αργυρά κοσμήματα² κι έβαφαν τα φρύδια και τα μαλλιά τους με φυσικά χρώματα, που έφτιαχναν μόνες τους. Και όλες σχεδόν χρησιμοποιούσαν αρώματα που παρασκεύαζαν από βότανα και άνθη.

Κουκουλέ Φ., Βυζαντινών βίος και πολιτισμός

² Με κοσμήματα στόλιζαν τον λαιμό, τ' αυτά και τα χέρια τους.